

ΜΑΚΙΑΒΕΛΙΚΕΣ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΕ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ: ΜΙΑ ΣΧΕΣΗ ΠΟΥ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ

Δημήτριος Σ. Αλεξόπουλος & Ελένη Κούκλη
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη: Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον τόπο ελέγχου σε ελληνόπουλα. Ο μακιαβελισμός μετρήθηκε με την Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά και ο τόπος ελέγχου με την Κλίμακα Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland. Το δείγμα αποτελούνταν από 525 μαθητές (276 αγόρια, 249 κορίτσια) ηλικίας 9 έως 12 ετών. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση παραγόντων κύριων συνιστωσών και στις δύο κλίμακες. Στην Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά αποκαλύφθηκαν τέσσερις παράγοντες: Ανεπιμότητα, Αρνητικά Χαρακτηριστικά, Ανεπικρίνεια, και Χειραγώγηση, ενώ από την Κλίμακα Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland προέκυψε ένας παράγοντας: Εξωτερικός Τόπος Ελέγχου. Δε βρέθηκε διαφορά φύλου στον εξωτερικό τόπο ελέγχου. Αντιθέτως, υπήρχαν σημαντικές διαφορές φύλου τόσο στη συνολική τιμή του μακιαβελισμού όσο και στους παράγοντές του. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα αγόρια έδιναν υψηλότερες τιμές από ό,τι τα κορίτσια σε όλους τους παράγοντες εκτός από τον παράγοντα Αρνητικά Χαρακτηριστικά. Τέλος, βρέθηκε σημαντική κύρια επίδραση του εξωτερικού τόπου ελέγχου τόσο στους παράγοντες του μακιαβελισμού όσο και στη συνολική τιμή του.

Λέξεις κλειδιά: Διαφορές φύλου, Μακιαβελισμός, Τόπος ελέγχου.

Σημείωση: Ευχαριστούμε την κυρία Α. Ευκλείδη και τον κύριο Α. Μπρούζο, οι οποίοι με τα εποικοδομητικά σχόλιά τους συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό στη βελτίωση του άρθρου αυτού.

Διεύθυνση: Δημήτριος Σ. Αλεξόπουλος, Τριών Ιεραρχών 17, Καισαριανή, 161 22 Αθήνα. E-mail: dalexope1@ath.forthnet.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μακιαβελισμός

Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είναι πολλά και ένα από αυτά είναι ο μακιαβελισμός¹. Ο μακιαβελισμός ορίζεται ως μία υπολογισμένη συμπεριφορά που αφορά τις διαπροσωπικές ανθρώπινες σχέσεις. Το μακιαβελικό άτομο έχει την πεποίθηση ότι «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα», δηλαδή ότι όλα τα μέσα, θεμιτά και αθέμιτα, επιτρέπονται όταν πρόκειται να επιτευχθεί κάποιος στόχος. Το μακιαβελικό άτομο θεωρεί, επίσης, ότι οι άλλοι άνθρωποι είναι κατά κάποιο τρόπο αντικείμενα, τα οποία αυτός/ή μπορεί επιδέξια να χειρίζεται για την επίτευξη των στόχων του/της, όποτε αυτό απαιτείται, και με μέσα την προμελετημένη εξαπάτηση και την ανεντιμότητα (Μακιαβέλι, 1531/1961).

Ο όρος “μακιαβελισμός” αναφέρεται σε ένα πρότυπο συμπεριφοράς, το οποίο περιλαμβάνει τη χειραγώγηση των άλλων ατόμων με μέσα την πονηρία, τη δολιότητα, την εξαπάτηση και τον καιροσκοπισμό. Το μακιαβελικό άτομο χαρακτηρίζεται από την ικανότητά του να επηρεάζει άλλους ανθρώπους και να τους ελέγχει, ενώ το προσωπικό συμφέρον αποτελεί το βασικό κίνητρο της συμπεριφοράς του.

Ερευνητές που μελέτησαν το μακιαβελισμό (Christie, 1970a) έχουν περιγράψει τις επιμέρους διαστάσεις αυτού του χαρακτηριστικού της προσωπικότητας ως εξής:

1. *Σχετικώς μικρή συναισθηματική συμμετοχή στις διαπροσωπικές σχέσεις.* Το μακιαβελικό άτομο θεωρεί ότι οι άλλοι άνθρωποι είναι περισσότερο αντικείμενα παρά άτομα. Τα άτομα που διακρίνονται από μακιαβελισμό έχουν επίσης την ανάγκη οι άλλοι άνθρωποι να κατανοούν τα προβλήματά τους και να συμμερίζονται τη συναισθηματική τους κατάσταση, αλλά αυτό δε συνεπάγεται αμοιβαιότητα ως προς τη δική τους κατανόηση της συναισθηματικής κατάστασης του άλλου.

2. *Μικρή σχέση με παραδοσιακές ηθικές αντιλήψεις.* Τα μακιαβελικά

¹ Ο όρος “μακιαβελισμός” προέρχεται από τον πολιτικό σύμβουλο και ιστορικό Niccolò Machiavelli (1469-1527), ο οποίος θεωρείται ότι είναι ο πρώτος που διατύπωσε πολιτική θεωρία στους νεότερους χρόνους.

άτομα δε θεωρούν ότι το ψεύδος και η εξαπάτηση είναι αξιοκατάκριτες μορφές συμπεριφοράς.

3. *Έλλειψη ψυχοπαθολογικών διαταραχών.* Τα μακιαβελικά άτομα δεν εκδηλώνουν τη συμπεριφορά τους προς τους άλλους λόγω κάποιας ψυχοπαθολογικής διαταραχής. Αντιμετωπίζουν τους άλλους ανθρώπους με βάση τη λογική και μόνο.

4. *Χαμηλή ιδεολογική δέσμευση.* Τα μακιαβελικά άτομα έχουν την τάση να επικεντρώνουν την προσοχή τους μόνο στο πώς θα επιτύχουν αυτό που θέλουν, χωρίς οι σκοποί τους να εντάσσονται αναγκαστικά σε κάποιο ιδεολογικό πλαίσιο.

Δύο άλλα σημαντικά διαπροσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων που έχουν υψηλό βαθμό μακιαβελισμού είναι οι τάσεις τους να εκδικούνται και να ανταγωνίζονται τους άλλους ανθρώπους, ακόμη και αν δεν το απαιτούν οι συγκεκριμένες περιστάσεις (Gurtman, 1992). Η έρευνα των Sakalaki, Kyriakopoulos, και Kanellaki (in press) επιβεβαίωσε την παραπάνω άποψη του Gurtman (1992) ότι, δηλαδή, τα μακιαβελικά άτομα έχουν την προδιάθεση να εκδικούνται. Επιπλέον, στην έρευνα των Sakalaki et al. (in press) βρέθηκε ότι η ειλικρίνεια των μακιαβελικών ατόμων περιορίζεται στο εγγύτερο οικογενειακό περιβάλλον, στην οικογένεια και στους φίλους.

Γενικώς, τα άτομα με υψηλά επίπεδα μακιαβελισμού επιτυγχάνουν να χειραγωγούν και να πείθουν τους άλλους σε διάφορες κοινωνικές περιστάσεις, και αντιστοίχως καταφέρνουν να κερδίζουν περισσότερο από ό,τι άλλοι άνθρωποι σε διάφορες ανταγωνιστικές περιστάσεις (Christie, 1970a).

Παλαιότερα, πολλοί ερευνητές (Maroldo & Flachmeier, 1978. Maroldo et al., 1976. Miller & Minton, 1969), ταυτιζόμενοι κυρίως με την άποψη των Christie και Geis (1970), θεωρούσαν ότι ο μακιαβελισμός είναι ένα μονοδιάστατο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που αποτελείται από ένα σύνολο σχετιζόμενων μεταξύ τους αλλά διακριτών πεποιθήσεων. Αργότερα, άρχισε να γίνεται δεκτό ότι ο μακιαβελισμός είναι ένα χαρακτηριστικό που συνίσταται σε επιμέρους συστατικά (Hunter, Gerbing, & Boster, 1982). Έτσι, υπάρχουν δύο ανταγωνιζόμενες εννοιολογικές προσεγγίσεις του μακιαβελισμού: (α) Πρόκειται για ένα μονοδιάστατο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, και (β) πρόκειται για ένα σύνολο πεποιθήσεων, οι οποίες, μολονότι σχετίζονται μεταξύ τους, είναι ευδιάκριτες και υφίστανται χωριστά η μία από την άλλη. Μάλιστα, οι Hunter et al. (1982) υποστήριξαν ότι η έρευνα στο μέλλον επιβάλλεται να εστιάζεται σε ειδικές (μα-

κιαβελικές) πεποιθήσεις παρά στο μακιαβελισμό ως μονοδιάστατο χαρακτηριστικό.

Ο μακιαβελισμός είναι ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που αναδεικνύεται αρκετά νωρίς. Ο Christie (1970c), βασιζόμενος σε δύο πειραματικές έρευνες που πραγματοποίησαν η Braginski (1966) και η Nachamie (1969), υποστήριξε ότι υπάρχουν ενδείξεις ότι οι μακιαβελικές τάσεις αναπτύσσονται σε σημαντικό βαθμό πριν από την ενηλικίωση. Σε άλλες έρευνες εξετάστηκε ο μακιαβελισμός στην παιδική ηλικία με την Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά (Kiddie Mach Test του Christie, 1970c), όπως είναι οι έρευνες (α) της Nigro (1988), των Sutton και Keogh (2001), και της Andreou (2004) που εξέτασαν τη δομή της κλίμακας αυτής, (β) των Ανδρέου και Μαρμαρινού (1999) που συσχέτισαν το μακιαβελισμό με τον τόπο ελέγχου, (γ) των Sutton και Keogh (2000), οι οποίοι παρέβαλαν το μακιαβελισμό με τον εκφοβισμό, τον ανταγωνισμό, το νευρωτισμό, και την εξωστρέφεια, και (δ) της Andreou (2004) που παρέβαλε το μακιαβελισμό με τον εκφοβισμό και την αυτο-αποτελεσματικότητα.

Σχετικά με τη δομή της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά, στις έρευνες των Nigro (1988) και Andreou (2004) χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση κύριων συνιστωσών, ενώ οι Sutton και Keogh (2001) εφάρμοσαν διερευνητική ανάλυση κύριων παραγόντων. Ωστόσο, και στις τρεις έρευνες χρησιμοποιήθηκε ορθογώνια περιστροφή τύπου VARIMAX. Οι τρεις έρευνες υπέδειξαν την ύπαρξη 7, 4 και 3 παραγόντων, αντιστοίχως, χρησιμοποιώντας το κριτήριο ιδιοτιμή ίση ή υψηλότερη του 1. Ωστόσο, οι Sutton και Keogh (2001) προτίμησαν να χρησιμοποιήσουν το διάγραμμα ιδιοτιμών για να αποκαλύψουν τον πραγματικό αριθμό των παραγόντων.

Διαφορές φύλου στο μακιαβελισμό. Επίσης, παρατηρήθηκαν διαφορές στη βαθμολογία ως προς το μακιαβελισμό ανάμεσα στα δύο φύλα στην παιδική ηλικία. Συγκεκριμένα, τα αγόρια είχαν υψηλότερη βαθμολογία από τα κορίτσια (Allsopp, Eysenck, & Eysenck, 1991. Ανδρέου, 1997. Andreou, 2004. Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999. Sutton & Keogh, 2001). Ωστόσο, οι έρευνες που εξέτασαν αν υπάρχουν διαφορές στα επίπεδα μακιαβελισμού ανδρών και γυναικών έχουν παρουσιάσει αντικρουόμενα ευρήματα. Ορισμένες έρευνες έδειξαν ότι οι άνδρες συγκεντρώνουν υψηλότερη βαθμολογία στο μακιαβελισμό σε σχέση με τις γυναίκες (Galli, Nigro, & Krampen, 1986. Gupta, 1987. Mudrack & Mason, 1995). Αντιθέτως, ορισμένοι ερευνητές βρήκαν ότι οι γυναίκες είχαν υψηλότερο βαθμό μακιαβελισμού συγκρινόμενες με τους άνδρες (Gable, Hollon, & Dangello,

1990. Gable & Topol, 1989), ενώ άλλοι δε βρήκαν σημαντικές διαφορές φύλου (Christie, 1970c. Shariq & Kureshi, 1991. Verof, 1982. Zenkel & Wolfgang, 1982).

Το ερώτημα, λοιπόν, που εγείρεται είναι αν ο μακιαβελισμός είναι μονοδιάστατη ή πολυδιάστατη έννοια και αν οι επιμέρους διαστάσεις που βρέθηκαν σε προηγούμενες έρευνες με παιδιά, ιδιαίτερος στην Ελλάδα από την Ανδρέου (2004), επιβεβαιώνονται και σε άλλο δείγμα ελληνόπουλων. Ένα άλλο ερώτημα αφορά τη γενικότητα των διαφορών φύλου στα παιδιά και, ειδικότερα, αν υπάρχουν διαφορές φύλου σε όλες τις διαστάσεις του μακιαβελισμού. Παράλληλα, είναι σημαντικό να διερευνηθούν περαιτέρω οι σχέσεις του μακιαβελισμού και των διαστάσεών του με άλλα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, όπως ο τόπος ελέγχου.

Τόπος ελέγχου

Σε αντίθεση με το μακιαβελισμό, που είναι ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας για το οποίο δεν έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες, ο τόπος ελέγχου είναι ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας πάνω στο οποίο έχει διεξαχθεί ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός ερευνών ήδη από τη δεκαετία του 1980 (Lefcourt, 1976, 1981, 1983, 1984). Ο τόπος ελέγχου αποτελεί βασική έννοια της κοινωνικής θεωρίας της μάθησης του Rotter (1954, 1966, 1982). Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η ικανότητα να συμπεριφερόμαστε με συγκεκριμένους τρόπους επηρεάζεται από δύο ανεξάρτητους παράγοντες, δηλαδή, την προσδοκία και το βαθμό ενίσχυσης.

Κατά τον Rotter (1954), για να προβλέψουμε τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε συγκεκριμένες περιστάσεις χρειάζεται να λάβουμε υπόψη διάφορες γνωστικές μεταβλητές, όπως είναι οι αντιλήψεις, οι προσδοκίες και οι αξίες που αυτοί διαθέτουν. Έτσι, εάν κάποιος μας προσβάλει, έχουμε τη δυνατότητα να αντιδράσουμε με διάφορους τρόπους, δηλαδή έχουμε διάφορες επιλογές (π.χ., να απαντήσουμε με μία έξυπνη παρατήρηση, να του πούμε ότι η συμπεριφορά του είναι ανάρμοστη, να του δώσουμε ένα σκαμπίλι στο πρόσωπο, ή απλώς να απομακρυνθούμε). Η πρόβλεψη για το τι θα κάνουμε στην προκειμένη περίπτωση εντοπίζεται σε αυτό που ο Rotter αποκαλεί «εν δυνάμει συμπεριφορά». Η εν δυνάμει συμπεριφορά είναι η δυνατότητα που έχουμε να εκδηλώσουμε μια συμπεριφορά σε μία συγκεκριμένη περίπτωση. Η εν δυνάμει συμπεριφορά προσδιορίζεται από τις προσδοκίες για τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς και την ενίσχυση που έχει δεχθεί η κάθε συμπεριφορά. Συνεπώς, όσο πιο

συχνά ενισχύεται θετικά μια συγκεκριμένη συμπεριφορά τόσο ισχυρότερη γίνεται η προσδοκία ότι η συμπεριφορά αυτή θα ενισχυθεί στο μέλλον.

Επιπλέον, ο Rotter (1966) αντιδιέσπειλε τις προσδοκίες που είναι ειδικές σε μία περίπτωση (ειδικές προσδοκίες) προς αυτές που είναι πιο γενικές και χρησιμοποιούνται σε διαφορετικές περιστάσεις (γενικευμένες προσδοκίες). Μία σημαντική γενικευμένη προσδοκία είναι και ο *τόπος ελέγχου*. Ο τόπος ελέγχου έχει σχέση με αντιλήψεις που διατηρούν οι άνθρωποι για την προέλευση των συμβάντων στη ζωή τους. Σύμφωνα με τον Rotter (1966), οι άνθρωποι που πιστεύουν ότι ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνουν αμοιβές και αποφεύγουν ποινές είναι κάτι το οποίο ελέγχεται από τους ίδιους, διακρίνονται από εσωτερικό (ενδοπροσωπικό) τόπο ελέγχου. Άλλα άτομα θεωρούν ότι το καλό ή το κακό περιστατικό που τους συμβαίνει οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην τύχη ή σε ενέργειες άλλων ανθρώπων, δηλαδή διακρίνονται από εξωτερικό (εξωπροσωπικό) τόπο ελέγχου. Ο εσωτερικός τόπος ελέγχου είναι ένα θετικό χαρακτηριστικό της προσωπικότητας διότι το άτομο με αυτό τον τύπο ελέγχου αισθάνεται υπεύθυνο για τη συμπεριφορά του, είναι εργατικό και είναι ικανοποιημένο από τη ζωή του (Rotter, 1954, 1966, 1975). Επίσης, ο Rotter (1980) επισημαίνει ότι τα άτομα αυτά έχουν ιδιότητες τις οποίες κατεξοχήν επιζητεί η κοινωνία για να ζουν αρμονικά οι άνθρωποι μεταξύ τους. Ωστόσο, αν ένα άτομο έχει εσωτερικό ή εξωτερικό τόπο ελέγχου ποικίλλει ανάλογα με τις καταστάσεις, δηλαδή ο εσωτερικός ή εξωτερικός τόπος ελέγχου δεν είναι ένα ειδικό ψυχολογικό χαρακτηριστικό που εκδηλώνεται χωρίς να μεταβάλλεται σε διάφορες περιστάσεις.

Ο τόπος ελέγχου περιγράφηκε αρχικά από τον Rotter (1966) ως μία μονοδιάστατη διπολική έννοια (εσωτερικός-εξωτερικός τόπος ελέγχου). Δηλαδή, ο τόπος ελέγχου είναι μία συνεχής μεταβλητή, μια και οι πεποιθήσεις ελέγχου είναι δυνατόν να μεταβάλλονται από πλήρως εσωτερικό τόπο ελέγχου σε πλήρως εξωτερικό. Επομένως, ο τόπος ελέγχου είναι ζήτημα βαθμού προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Η Levenson (1974) παρατήρησε, ωστόσο, ότι υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στα άτομα που θεωρούν ότι ο κόσμος είναι χαοτικός κατά τρόπο που δεν μπορεί να τον προβλέψει κανείς, και στα άτομα τα οποία πιστεύουν ότι τις πράξεις τους τις επηρεάζουν ισχυροί άλλοι. Για να διαφοροποιήσει τα δύο αυτά είδη του εξωτερικού τόπου ελέγχου, η Levenson (1974) ανέπτυξε μια κλίμακα που μετρούσε τον τόπο ελέγχου και συνίστατο από τις διαστάσεις Εσωτερικός Έλεγχος, Τύχη, και Ισχυροί Άλλοι. Επίσης, ο Paulhus (1983) θεώρησε ότι ο τόπος ελέγχου μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με τον τομέα της συμπεριφοράς στον οποίο αναφέρεται το άτομο. Έτσι, ανέπτυξε

τρεις κλίμακες που σχετίζονται με τρεις μείζονες περιοχές συμπεριφοράς: Προσωπικό επίτευγμα, διαπροσωπικός έλεγχος, και κοινωνικοπολιτικός έλεγχος. Κατά συνέπεια, ο τόπος ελέγχου είναι μία πολυδιάστατη έννοια.

Το ότι ο τόπος ελέγχου είναι μία πολυδιάστατη και όχι μονοδιάστατη έννοια δείχθηκε και με παραγοντική ανάλυση που διενεργήθηκε στην Κλίμακα Εσωτερικού-Εξωτερικού Τόπου Ελέγχου του Rotter (1966) από τον Collins (1974) και τους Duffy, Shiflett, και Downey (1977). Το ίδιο βρέθηκε και στην παραγοντική ανάλυση που πραγματοποίησαν οι Αλεξόπουλος, Ανδρέου, Μαρμαρινός, και Αλεξοπούλου (2007) στην Κλίμακα Εσωτερικού-Εξωτερικού Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland (1973), όπως αυτή είχε προσαρμοστεί στα Ελληνικά από τον Γιαννίτσα (1988). Οι Αλεξόπουλος et al. (2007), για παράδειγμα, βρήκαν δύο παράγοντες: (α) έναν που αναφερόταν στη μοιρολατρία και αδυναμία ελέγχου γεγονότων ή καταστάσεων, και (β) έναν που αναφερόταν στην αδράνεια και γενική αίσθηση αδυναμίας στις διαπροσωπικές σχέσεις.

Διαφορές φύλου στον τόπο ελέγχου. Αντικρουόμενα είναι, όμως, και τα ευρήματα των ερευνών που εξέτασαν εάν υπάρχουν διαφορές φύλου στον τόπο ελέγχου. Ορισμένοι ερευνητές βρήκαν ότι δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες ως προς τον εξωτερικό τόπο ελέγχου (Hersch & Scheibe, 1967. Kearney & Kearney, 1983. Rotter, 1966, 1975. Strickland & Haley, 1980. Zuckerman & Gerbasi, 1977), και άλλοι ότι οι γυναίκες υπερείχαν έναντι των ανδρών στον εξωτερικό τόπο ελέγχου σε σημαντικό βαθμό μάλιστα (Wolf, Hunter, Webber, & Berenson, 1981. Zenkel & Wolfgang, 1982). Άλλες μελέτες παρουσίασαν ευρήματα ότι οι άνδρες είχαν υψηλότερη βαθμολογία από ό,τι οι γυναίκες στον εσωτερικό τόπο ελέγχου (Gable et al., 1990). Σε ελληνικό δείγμα βρέθηκε ότι δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια στην παιδική ηλικία σχετικά με τον εξωτερικό τόπο ελέγχου (Ανδρέου, 1997. Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999).

Επομένως, το ερώτημα για τη δομή της έννοιας του τόπου ελέγχου παραμένει τόσο για τους ενήλικες όσο και για τα παιδιά, ειδικότερα διότι η κλίμακα που χρησιμοποίησαν Αλεξόπουλος et al. (2007) με βάση την προσαρμογή του Γιαννίτσα (1988) δεν αντιστοιχεί σε αυτό που προτείνουν οι Nowicki και Strickland (1973) ούτε ως πλήρη ούτε ως σύντομη μορφή (οι ερωτήσεις της κλίμακας μετατρέπονται σε καταφατικές προτάσεις και μεταφράζονται πολύ ελεύθερα). Επίσης, οι διαφορές φύλου φαίνεται να αλλάζουν σύμφωνα με την κλίμακα μέτρησης και την ηλικία, πράγμα που απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση.

Σχέσεις μακιαβελισμού και τρόπου ελέγχου

Η διερεύνηση της σχέσης του μακιαβελισμού με τον τρόπο ελέγχου στηρίζεται στην υπόθεση ότι ο μακιαβελισμός, ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας, προσδιορίζεται από την επιθυμία του ατόμου να ελέγχει τους ανθρώπους και τις καταστάσεις για προσωπικό του όφελος. Κατά συνέπεια, ο μακιαβελισμός αντανακλά τον εσωτερικό τρόπο ελέγχου σε ό,τι αφορά το άτομο και τη συμπεριφορά του, αλλά και τον εξωτερικό τρόπο ελέγχου σε ό,τι αφορά τους άλλους (ότι, δηλαδή, η συμπεριφορά των άλλων ελέγχεται από εξωτερικούς παράγοντες, δηλαδή από ένα άλλο άτομο). Ενδεχομένως, αυτή η δυσκολία εντοπισμού ενός καθαρού τρόπου ελέγχου που να προσιδιάζει στο μακιαβελισμό να εξηγεί και τα αντιφατικά ευρήματα στη βιβλιογραφία.

Οι έρευνες που εξέτασαν τη σχέση μακιαβελισμού και εσωτερικού-εξωτερικού τρόπου ελέγχου έχουν κατεξοχήν χρησιμοποιήσει τις κλίμακες Mach IV ή Mach V (Christie, 1970b) και την Κλίμακα Εσωτερικού-Εξωτερικού Τόπου Έλέγχου του Rotter (1966). Γενικώς, ένας μεγάλος αριθμός ερευνών έδειξε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στα δύο αυτά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας — βλ. επισκοπήσεις των Vleeming (1979) και Fehr, Sampson, και Paulhus (1992) και μετα-ανάλυση του Mudrack (1990). Άλλες έρευνες, ωστόσο, έδειξαν ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ των δύο χαρακτηριστικών (Vleeming, 1984), ενώ η Yong (1992) βρήκε μία χαμηλή αλλά στατιστικώς σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στον εσωτερικό τρόπο ελέγχου και στο χαμηλό μακιαβελισμό.

Οι έρευνες που μελέτησαν τη σχέση μεταξύ μακιαβελισμού και τρόπου ελέγχου έχουν ταξινομηθεί σε τρεις ομάδες, αναλόγως του μεγέθους του συντελεστή συσχέτισης μεταξύ των δύο αυτών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας:

(α) Μελέτες που έδειξαν χαμηλή συσχέτιση (συντελεστές συσχέτισης $< .30$) μακιαβελισμού και εξωτερικού τρόπου ελέγχου είναι των Comer (1985), Lefcourt (1976), Maroldo et al. (1976), Maroldo και Flachmeier (1978), Miller και Minton (1969), Mudrack και Mason (1995), Russell (1974), και Zenkel και Wolfgang (1982).

Αντιστοίχως, σε μία έρευνα Δυτικογερμανών και Ιταλών φοιτητών, αναφέρθηκε χαμηλός αρνητικός συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εσωτερικό τρόπο ελέγχου με τη χρησιμοποίηση της κλίμακας της Levenson (1974) για τον εσωτερικό τρόπο ελέγχου (Galli et al., 1986).

(β) Μελέτες που έδειξαν μεσαίου βαθμού συσχέτιση (συντελεστές συσχέτισης από .31 έως .50) μακιαβελισμού και εξωτερικού τόπου ελέγχου είναι των Biberman (1985), Galli και Nigro (1983), Paulhus (1983), Paulhus και Christie (1981), Prociuk και Breen (1976), Richford και Fortune (1984), Solar και Bruehl (1971).

Ωστόσο, σε έρευνα που διενεργήθηκε σε φοιτητές φαρμακευτικής, βρέθηκε μέτριος αρνητικός συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εσωτερικό τόπο ελέγχου (Latif, 2000). Επιπροσθέτως, σε μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε με δείγμα αποτελούμενο από διευθυντές εμπορικών καταστημάτων, βρέθηκε ένας μέτριος αρνητικός συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εσωτερικό τόπο ελέγχου σε όλο το δείγμα, αλλά ο συντελεστής στις γυναίκες ήταν χαμηλός (Gable et al., 1990).

(γ) Τέλος, μελέτες που έδειξαν υψηλή συσχέτιση (συντελεστές συσχέτισης > .51) μακιαβελισμού και τόπου ελέγχου δε βρέθηκαν.

Όσον αφορά τη σχέση ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον τόπο ελέγχου στην παιδική ηλικία, υπάρχει μόνο μία έρευνα (Ανδρέου, 1997. Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999, στη δεύτερη δημοσιεύονται τα αποτελέσματα της πρώτης, της διδακτορικής διατριβής της Ανδρέου), στην οποία φαίνεται ότι υπάρχει υψηλός βαθμός θετικής συσχέτισης ανάμεσα στα δύο προαναφερθέντα χαρακτηριστικά ($r = .58$).

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την παραπάνω επισκόπηση των ερευνών που μελέτησαν τη σχέση μακιαβελισμού και τόπου ελέγχου είναι ότι αυτό πιθανώς οφείλεται στα διαφορετικά δείγματα των συμμετεχόντων ως προς την επαγγελματική τους ιδιότητα και, ενδεχομένως, στη διαφορετική εθνικότητά τους. Επιπλέον, άξια επισημάνσης είναι και τα εξής σημεία: (α) Λιγοστές έρευνες πάνω σε αυτό το θέμα έχουν πραγματοποιηθεί μετά το 1995 (π.χ., Latif, 2000). (β) Λιγοστές έρευνες μελέτησαν τη σχέση μακιαβελισμού και τόπου ελέγχου στην παιδική ηλικία (Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999). (γ) Υπάρχουν αντιφατικά δεδομένα ως προς τις διαφορές φύλου στο μακιαβελισμό και τόπο ελέγχου, καθώς και στις σχέσεις μεταξύ τους. Ακόμη, σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι καμία από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν μετά το 1995 δεν έλαβε υπόψη τα νεότερα αποτελέσματα ερευνών σχετικά με τη δομή του μακιαβελισμού και του τόπου ελέγχου. Οι νεότερες έρευνες έχουν δείξει ότι τόσο ο μακιαβελισμός (Andreou 2004. Hunter et al., 1982. Nigro, 1988. Sutton & Keogh 2001) όσο και ο τόπος ελέγχου (Αλεξόπουλος et al., 2007. Coombs & Schroeder, 1988. Lefcourt, 1991. Levenson, 1974. Paulhus, 1983. Strickland,

1989. Ward 1994) είναι πολυπαραγοντικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, χωρίς όμως να υπάρχει συμφωνία στους παράγοντες που τα συνιστούν. Ειδικότερα, η Ανδρέου (Andreou, 2004) ως προς το μακιαβελισμό σε παιδιά βρήκε τους εξής παράγοντες: Έλλειψη Εμπιστοσύνης στην Ανθρώπινη Φύση, Χειραγώγηση, Ανεπιτιμότητα, και Ανειλικρίνεια, ενώ, σε παλαιότερη έρευνά τους, οι Ανδρέου και Μαρμαρινός (1999) δεν ασχολούνται με τη διερεύνηση της δομής τόσο του μακιαβελισμού όσο και του τύπου ελέγχου, αλλά ακολουθούν την άποψη του Christie (1970c) και των Nowicki και Strickland (1973) ότι τα δύο αυτά χαρακτηριστικά είναι μονοδιάστατα. Αντιστοίχως, οι Αλεξόπουλος et al. (2007) βρήκαν για τον τύπο ελέγχου δύο παράγοντες που, όμως, δεν εκφράζουν εσωτερικό τύπο ελέγχου αλλά δύο μορφές εξωτερικού ελέγχου.

Σκοπός και στόχοι της παρούσας έρευνας

Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει το μακιαβελισμό και τον τύπο ελέγχου σε ένα δείγμα παιδιών ηλικίας 9-12 ετών στην Ελλάδα. Με βάση το σκοπό αυτό τέθηκαν οι ακόλουθοι στόχοι: (α) Να διερευνηθεί η δομή των δύο αυτών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, δηλαδή αν το κάθε ένα χαρακτηριστικό είναι μονοπαγοντικό ή πολυπαραγοντικό. (β) Να εντοπισθούν οι τυχόν υπάρχουσες διαφορές φύλου στα δύο αυτά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, και (γ) να βρεθεί η σχέση μεταξύ των δύο αυτών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας.

Υποθέσεις

Από τους παραπάνω στόχους και με βάση τη σχετική βιβλιογραφία διατυπώθηκαν οι ακόλουθες υποθέσεις:

(α) Όσον αφορά τη δομή του μακιαβελισμού σε παιδιά, και με βάση τα ευρήματα της Ανδρέου (Andreou, 2004) σε ίδιας ηλικίας δείγμα ελληνόπουλων με την παρούσα έρευνα και τη χρήση της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά, βρήκε τέσσερις παράγοντες. Επομένως, αναμενόταν ότι θα υπάρχουν τέσσερις αντίστοιχοι παράγοντες (Υπόθεση 1).

(β) Σχετικώς με τη δομή του τύπου ελέγχου σε παιδιά, οι Αλεξόπουλος et al. (2007) βρήκαν ότι υπάρχει πολυπαραγοντική δομή, με παράγοντες οι οποίοι εκφράζουν δύο μορφές εξωτερικού ελέγχου. Επειδή, όμως, η Κλίμακα Τύπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland (1973) εκδηλώνει με μεγαλύτερη σταθερότητα το μονοδιάστατο του χαρακτηριστικού

από ό,τι η προσαρμογή του Γιαννίτσα (1988), η πρόβλεψη ήταν ότι η δομή στο παρόν δείγμα θα είναι μονοπαραγοντική, όπως είχαν βρει οι κατασκευαστές της κλίμακας (Υπόθεση 2).

(γ) Αναφορικά με την ύπαρξη ή μη διαφορών φύλου στο μακιαβελισμό σε παιδιά, τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών τονίζουν ότι τα αγόρια παρουσιάζουν σε υψηλότερο βαθμό αυτό το χαρακτηριστικό προσωπικότητας από ό,τι τα κορίτσια. Δεν είναι, όμως, φανερό αν οι διαφορές αυτές θα ισχύουν σε όλους τους παράγοντες του μακιαβελισμού. Επομένως, η πρόβλεψη ήταν ότι τα αγόρια θα υπερέχουν στο μακιαβελισμό έναντι των κοριτσιών (Υπόθεση 3) αλλά δεν μπορούν να διατυπωθούν προβλέψεις για τον κάθε παράγοντα του μακιαβελισμού χωριστά.

(δ) Ως προς την ύπαρξη ή μη διαφορών φύλου στον τόπο ελέγχου σε παιδιά, σύμφωνα με την έρευνα της Ανδρέου (Andreou, 2004) δεν αναμενόταν διαφορές φύλου (Υπόθεση 4).

(ε) Ως προς την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου σε παιδιά η πρόβλεψη ήταν ότι θα υπάρχει αρκετά υψηλή θετική συσχέτιση ανάμεσα στα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά προσωπικότητας (Υπόθεση 5).

ΜΕΘΟΔΟΣ

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα πήραν μέρος 525 μαθητές (276 αγόρια, 249 κορίτσια) ηλικίας 9-12 ετών ($M.O. = 11.5$ ετών, $T.A. = .50$), που φοιτούσαν στις Δ', Ε', ΣΤ' τάξεις του δημοτικού σχολείου από 10 σχολεία. Οι μαθητές/τριες προέρχονταν από διάφορες περιοχές της Ελλάδος, αστικές και αγροτικές, με περίπου ίσο αριθμό αγοριών και κοριτσιών, έτσι ώστε το δείγμα να είναι σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτικό.

Ψυχομετρικά εργαλεία

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν η Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά (Kiddie Mach Test) του Christie (1970c) και η Κλίμακα Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland (1973), όπως αυτή προσαρμόστηκε στα Ελληνικά από τον Γιαννίτσα (1988). Η πρώτη κλίμακα μεταφράστηκε και προσαρμόστηκε από τον πρώτο συγγραφέα από τα

Αγγλικά στα Ελληνικά. Στη συνέχεια έγινε αντίστροφη μετάφραση, δηλαδή μία καθηγήτρια Αγγλικών, της οποίας μητρική γλώσσα ήταν η αγγλική, επαναμετέφρασε την ελληνική μετάφραση στα Αγγλικά. Κατόπιν αντιπαραβλήθηκαν η αρχική γλώσσα στην οποία κατασκευάστηκε το τεστ και η αντίστροφη μετάφραση από τα Ελληνικά στα Αγγλικά και διαπιστώθηκε η ισοδυναμία τους.

Μακιαβελισμός. Ο μακιαβελισμός μετρήθηκε με την Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά (Christie, 1970c), η οποία περιλαμβάνει 20 προτάσεις που απαντώνται από τα ίδια τα παιδιά. Η κλίμακα αυτή αναπτύχθηκε κατ' αρχάς από τη Nachamie (1969), όπως αναφέρεται από τον Christie (1970c). Για την κατασκευή της χρησιμοποιήθηκαν απλοποιημένες οι προτάσεις που περιλαμβάνονται στο Mach IV (Christie, 1970b). Η κλίμακα αυτή έχει σχεδιαστεί για παιδιά ηλικίας 12-13 ετών και για ενήλικες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και αξιολογεί το πώς αυτοί αισθάνονται σχετικά με διάφορα θέματα που σχετίζονται με το μακιαβελισμό.

Σε δέκα προτάσεις της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά μετριούνται θετικές γνώμες σχετικά με τις συμπεριφορές των μακιαβελικών ατόμων, ενώ στις υπόλοιπες διατυπώνονται αρνητικές γνώμες όσον αφορά τις πεποιθήσεις αυτές, όπως συμβαίνει και στο Mach IV (Christie, 1970b). Για λόγους ευκολίας, χρησιμοποιήθηκε μία 5βάθμια αντί 6βάθμια κλίμακα τύπου Likert με απαντήσεις 4 (συμφωνώ πολύ), 3 (συμφωνώ), 2 (δεν είμαι πραγματικά σίγουρος), 1 (διαφωνώ), και 0 (διαφωνώ πολύ), και ανεστραμμένη βαθμολογία για τις προτάσεις 2, 4, 6, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 19 που εκφράζουν απόψεις που δε συνάδουν με το μακιαβελισμό. Μία σταθερή τιμή, το 60, προστέθηκε στο άθροισμα της αρχικής βαθμολογίας, έτσι ώστε η βαθμολογία να κυμαίνεται από 60 έως 140. Η δομή και η αξιοπιστία της ελληνικής εκδοχής της κλίμακας δίνονται στα Αποτελέσματα.

Η Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά χορηγήθηκε από τον Christie (1970c) μαζί με το Mach IV σε παιδιά χαμηλής, μέσης και υψηλής νοημοσύνης για να υπολογιστεί η εγκυρότητα της πρώτης. Οι συντελεστές συσχέτισης κυμάνθηκαν από .37 στα παιδιά χαμηλής νοημοσύνης έως .55 στα παιδιά υψηλής νοημοσύνης. Οι συντελεστές αξιοπιστίας των δύο ημίσεων ήταν γύρω από το .50. Ωστόσο, όπως οι κατασκευαστές της κλίμακας επισημαίνουν, υπήρχαν περισσότερες λέξεις που τα παιδιά δεν καταλάβαιναν και τις οποίες υπογράμμιζαν στο Mach IV από ό,τι στην Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά.

Τόπος ελέγχου. Η Κλίμακα Τόπου Ελέγχου για Παιδιά (Nowicki & Strickland, 1973) είναι μία κλίμακα η οποία απαντάται από τα ίδια τα παι-

διά. Αποτελείται από 20 προτάσεις. Η κλίμακα αυτή σχεδιάστηκε ως ένα ψυχομετρικό εργαλείο που μετρά τις γενικευμένες προσδοκίες των παιδιών ως προς τον εξωτερικό τόπο ελέγχου. Βαθμολογείται διχοτομικά, δηλαδή 1 (συμφωνώ) και 0 (διαφωνώ). Αναπτύχθηκε για να χρησιμοποιηθεί σε παιδιά ηλικίας 6-18 ετών. Όλες οι προτάσεις αξιολογούν τον εξωτερικό τόπο ελέγχου, εκτός από τις Προτάσεις 3 και 19, με τις οποίες αξιολογείται ο εσωτερικός τόπος ελέγχου και συνεπώς βαθμολογούνται με ανεστραμμένη βαθμολογία. Επομένως, όσο υψηλότερη η βαθμολογία τόσο εντονότερος ο εξωτερικός τόπος ελέγχου.

Ο συντελεστής αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας της πρωτότυπης κλίμακας ήταν .81 (MacDonald, 1974). Η εγκυρότητα της πρωτότυπης κλίμακας σε σχέση με το Ερωτηματολόγιο Αιτιακών Αποδόσεων για Νοητικές Ικανότητες των Crandall, Katkovsky, και Crandall (1965) ήταν .51. Τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά της ελληνικής εκδοχής της κλίμακας δίνονται στα Αποτελέσματα.

Διαδικασία

Οι δύο κλίμακες χορηγήθηκαν στους συμμετέχοντες ομαδικά μέσα στις σχολικές τους τάξεις, με αριθμό μαθητών όχι μεγαλύτερο από 25, και τα δύο σε μία διδακτική ώρα. Η σειρά χορήγησης των κλιμάκων ήταν αντισταθμισμένη, με τη μία να προηγείται της άλλης στις μισές περιπτώσεις και αντιστρόφως στις άλλες μισές.

Στατιστική ανάλυση

Κατ' αρχάς πραγματοποιήθηκε ανάλυση κύριων συνιστωσών για τη διερεύνηση της δομής των δύο κλιμάκων.

Για να βρεθεί αν υπάρχει στατιστικώς σημαντική διαφορά στις απαντήσεις που έδωσαν τα αγόρια και τα κορίτσια του δείγματος χρησιμοποιήθηκε MANOVA με ανεξάρτητη μεταβλητή το φύλο και εξαρτημένες μεταβλητές τους παράγοντες των κλιμάκων (Field, 2000. Stevens, 2002. Tabachnick & Fidell, 1996. Weinfurt, 1995). Επιπλέον, για να εκτιμηθεί αν τυχόν υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια στη συνολική τιμή τόσο του μακιαβελισμού όσο και του εξωτερικού τόπου ελέγχου χρησιμοποιήθηκε το *t*-κριτήριο.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε μια σειρά συσχετίσεων ανάμεσα στους παράγοντες του μακιαβελισμού και τον εξωτερικό τόπο ελέγχου.

Επίσης, εφαρμόστηκε μία πολλαπλή ανάλυση συνδιακύμανσης (MANCOVA) για να βρεθεί η επίδραση του εξωτερικού τόπου ελέγχου στους παράγοντες του μακιαβελισμού.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Παραγοντική δομή της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι παραγοντικές φορτίσεις των 20 προτάσεων της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά με ανάλυση κύριων συνιστωσών και με πλάγια περιστροφή παραγόντων με τη μέθοδο PROMAX, επειδή θεωρήθηκε ότι οι παράγοντες συσχετίζονται μεταξύ τους, και στην περίπτωση αυτή εφαρμόζεται πλάγια περιστροφή παραγόντων (Tabachnick & Fidell, 1996). Οι συμμετέχοντες ήταν 525 και επομένως ο αριθμός του δείγματος ήταν ικανοποιητικός, αφού για κάθε μεταβλητή χρειάζονται 5 συμμετέχοντες και το μέγεθος του δείγματος να είναι τουλάχιστον 200 (Gorsuch, 1983). Η άποψη αυτή του Gorsuch επιβεβαιώθηκε και από το μέτρο επάρκειας της δειγματοληψίας των Kaiser-Meyer-Olkin, το οποίο ήταν .71. Τιμές του μέτρου επάρκειας υψηλότερες του .5 θεωρούνται ικανοποιητικές. Επίσης το κριτήριο της σφαιρικότητας του Bartlett ήταν στατιστικώς σημαντικό, $\chi^2 = 1016.83$, $p = .0005$. Το κριτήριο της σφαιρικότητας απαιτείται να είναι στατιστικώς σημαντικό με τιμή $p < .05$. Η ορίζουσα των συναφειών της ερώτησης ήταν .14. Η τιμή αυτή είναι αναγκαίο να είναι υψηλότερη από .0001, επομένως δεν είχαμε πολυσυγγραμκότητα, δηλαδή οι μεταβλητές (προτάσεις της κλίμακας) δε συσχετίζονταν σε μεγάλο βαθμό (Field, 2000. Leech, Barrett, & Morgan, 2008). Κατά συνέπεια, τα δεδομένα ήταν ικανοποιητικά και γι' αυτό η παραγοντική ανάλυση μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς καμία επιφύλαξη. Φορτίσεις ίσες ή υψηλότερες από .30 θεωρήθηκαν σημαντικές. Η λύση που προτιμήθηκε αποδείχθηκε ότι μπορούσε να ερμηνευτεί και ήταν οικονομική.

Κατ' αρχάς το κριτήριο με βάση την ιδιοτιμή να είναι ίση ή μεγαλύτερη από 1 φανέρωσε έξι παράγοντες. Το σχεδιάγραμμα των παραγόντων (Cattell, 1966), ωστόσο, υπέδειξε την εξαγωγή τεσσάρων παραγόντων. Στον Πίνακα 1 φαίνονται οι παραγοντικές φορτίσεις των 20 προτάσεων της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά. Οι τέσσερις παράγοντες εξηγούσαν το 37.49% της ολικής διακύμανσης πριν από την περιστροφή. Επομένως, η Υπόθεση 1 επιβεβαιώθηκε, διότι δείχτηκε ότι ο μακιαβε-

Πίνακας 1. Παραγοντικές φορτίσεις των 20 προτάσεων της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά με ανάλυση κύριων συνιστωσών με πλάγια περιστροφή παραγόντων PROMAX

No.	Ερώτηση	Παραγοντικές φορτίσεις			
		1	2	3	4
9.	Είναι καλύτερο να είσαι ένας συνηθισμένος και έντιμος άνθρωπος παρά ένας διάσημος και ανέντιμος.	.70	-.01	.11	-.04
6.	Πρέπει πάντα να είσαι ειλικρινής, οτιδήποτε και αν γίνει.	.64	.07	-.31	.16
10.	Είναι καλύτερο να λες σε κάποιον για ποιο λόγο χρειάζεσαι τη βοήθειά του παρά να επινοείς μια πιστευτή ιστορία για να τον αναγκάσεις να το κάνει.	.60	.11	.29	-.17
19.	Ποτέ δε είναι σωστό να λες ψέματα.	.58	.07	-.20	.14
4.	Πρέπει να κάνεις κάτι μόνο όταν είσαι σίγουρος/η ότι είναι σωστό.	.55	.07	-.19	-.04
14.	Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι γενναίοι.	.01	.70	-.19	-.04
2.	Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι καλοί και ευγενικοί	.03	.69	-.14	.20
17.	Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν είναι δυνατόν εύκολα να εξαπατηθούν.	.10	.56	-.07	-.22
11.	Οι επιτυχημένοι άνθρωποι είναι ως επί το πλείστον έντιμοι και καλοί.	.01	.40	-.63	.07
1.	Ποτέ μην πεις σε κάποιον για ποιο λόγο έκανες κάτι εκτός κι αν αυτό σε ωφελήσει.	-.03	-.05	.57	.15
3.	Ο καλύτερος τρόπος για να τα πηγαίνεις καλά με τους άλλους είναι να τους πεις πράγματα που τους ευχαριστούν.	-.13	-.46	.50	.18
13.	Ένας εγκληματίας είναι ακριβώς όπως οι άλλοι άνθρωποι με τη διαφορά ότι είναι αρκετά ανόητος ώστε να συλληφθεί.	-.11	.03	.48	.07
15.	Είναι έξυπνο να φέρεις καλά σε σημαντικούς ανθρώπους ακόμα και αν δε τους συμπαθείς πραγματικά.	-.14	-.33	.46	.18
16.	Είναι δυνατόν να είσαι καλός σε κάθε περίπτωση.	.06	.29	.33	.01
18.	Μερικές φορές χρειάζεται να εξαπατήσεις λίγο κάποιον για να επιτύχεις αυτό που θέλεις.	.18	-.13	-.02	.63
8.	Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν πρόκειται να δουλέψουν σκληρά εκτός και αν τους αναγκάσεις να το κάνουν.	-.12	-.01	.12	.60
12.	Οποιοσδήποτε εμπιστεύεται ολοκληρωτικά κάποιον άλλο, ψάχνει να βρει το μπελά του.	-.28	-.21	-.02	.52
5.	Το πιο έξυπνο είναι να πιστεύεις ότι όλοι οι άνθρωποι θα γίνουν κακοί αν τους δοθεί η ευκαιρία.	-.12	.11	.30	.46
7.	Μερικές φορές αναγκάζεσαι να πληγώσεις τους άλλους ανθρώπους για να καταφέρεις αυτό που θέλεις.	.05	.10	.13	.44
20.	Σε πληγώνει περισσότερο να χάσεις χρήματα παρά να χάσεις ένα φίλο.	.14	-.17	.02	.23
Ιδιοτιμή		2.12	1.99	1.98	1.73

Σημείωση: Παράγοντας 1 = Ανεπιτιμότητα. Παράγοντας 2 = Αρνητικά Χαρακτηριστικά. Παράγοντας 3 = Ανειλικρίνεια. Παράγοντας 4 = Χειραγώγηση.

Οι τιμές με έντονη γραφή δείχνουν φορτίσεις > .40.

λισμός είναι πολυπαραγοντική έννοια. Επισημαίνεται ότι, όταν οι παράγοντες συσχετίζονται, τα αθροίσματα των τετραγώνων των φορτίσεων δεν είναι δυνατό να προστεθούν για να αποκτήσουμε την ολική διακύμανση ανά παράγοντα.

Ο Παράγοντας 1 είχε ιδιοτιμή 2.12 μετά την περιστροφή και μπορεί να ονομαστεί *Ανεντιμότητα*, επειδή οι προτάσεις του εν λόγω παράγοντα αναφέρονται σε στάσεις που σχετίζονται με το χαρακτηριστικό αυτό. Ο Παράγοντας 2 είχε ιδιοτιμή μετά την περιστροφή 1.99 και μπορεί να ονομαστεί *Αρνητικά Χαρακτηριστικά*, επειδή οι προτάσεις συνδέονται με πεποιθήσεις που δεν αναγνωρίζουν θετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας στον άνθρωπο. Ο Παράγοντας 3 είχε ιδιοτιμή μετά την περιστροφή 1.98 και μπορεί να ονομαστεί *Ανειλικρίνεια*, επειδή αποτελείται από προτάσεις που έχουν σχέση με την κρυψίνοια απέναντι στους άλλους. Ο Παράγοντας 4 είχε ιδιοτιμή μετά την περιστροφή 1.73 και μπορεί να ονομαστεί *Χειραγώγηση*, επειδή απαρτίζεται από προτάσεις που αντανακλούν συμφωνία με το χειρισμό των άλλων ανθρώπων προκειμένου κάποιος να επιτύχει τους σκοπούς που επιθυμεί.

Οι συντελεστές αξιοπιστίας των δύο ημίσεων ήταν .63 για την *Ανεντιμότητα*, .47 για τα *Αρνητικά Χαρακτηριστικά*, .17 για την *Ανειλικρίνεια*, .41 για τη *Χειραγώγηση*, και .42 για όλη την κλίμακα του μακιαβελισμού. Οι τιμές κάθε παράγοντα, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για τις αναλύσεις που θα ακολουθήσουν, προέκυψαν από την πρόσθεση όλων των προτάσεων που αποτελούν τον παράγοντα, δηλαδή από 5, 3, 6 και 6 προτάσεις, αντιστοίχως, για κάθε παράγοντα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Η συνολική τιμή του μακιαβελισμού, επίσης, προήλθε από το άθροισμα των 20 προτάσεων της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά.

Παραγοντική δομή της Κλίμακας Τόπου Ελέγχου για Παιδιά

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι παραγοντικές φορτίσεις των 20 προτάσεων της Κλίμακας Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland. Εφαρμόστηκε και στην κλίμακα αυτή ανάλυση κύριων συνιστωσών. Ο αριθμός των συμμετεχόντων ήταν πάλι 525, επομένως το δείγμα ήταν ικανοποιητικό. Το μέτρο επάρκειας της δειγματοληψίας των Kaiser-Meyer-Olkin ήταν ικανοποιητικό, .69. Το κριτήριο της σφαιρικότητας του Bartlett ήταν επίσης ικανοποιητικό, $\chi^2 = 667.01, p = .0005$. Τέλος, η ορίζουσα των συναφειών της ερώτησης ήταν ικανοποιητική, .28. Επομένως, τα δεδομένα ήταν ικανοποιητικά και η παραγοντική ανάλυση που προέκυψε ήταν ισχυρή. Φορτίσεις

Πίνακας 2. Παραγοντικές φορτίσεις των 20 ερωτήσεων της Κλίμακας Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland με ανάλυση κύριων συνιστωσών

No.	Ερώτηση	Παράγοντας 1
15.	Εάν ένας συμμαθητής σου αποφασίσει να γίνει εχθρός σου, δεν έχεις και πολλά περιθώρια να αλλάξεις την εχθρική του αυτή στάση απέναντί σου.	.54
17.	Όταν κάποιος δεν σε συμπαθεί, δεν μπορείς να κάνεις σχεδόν τίποτα για να του αλλάξεις γνώμη.	.48
2.	Τις περισσότερες φορές δεν αξίζει να καταβάλεις ιδιαίτερη προσπάθεια γιατί τα πράγματα, έτσι και αλλιώς, ποτέ δεν έρχονται όπως τα θέλεις.	.47
13.	Όταν πρόκειται να σου συμβεί κάτι κακό, αυτό θα σου συμβεί σιδηρόπετο εσύ και αν προσπαθήσεις να κάνεις για να το αποφύγεις.	.47
7.	Όταν κάνεις κάποιο λάθος, υπάρχουν ελάχιστα περιθώρια για να το διορθώσεις.	.43
20.	Τις περισσότερες φορές δεν έχεις κάτι σπουδαίο να πεις, όταν συζητείται ένα θέμα και παίρνεται μία απόφαση στο σπίτι.	.42
18.	Τις περισσότερες φορές είναι ανώφελο να μελετάς και να προετοιμάζεις τα μαθήματά σου, αφού πολλά από τα άλλα παιδιά έτυχε να έχουν γεννηθεί εξυπνότερα από σένα.	.40
8.	Πολλά παιδιά απλώς έτυχε να γεννηθούν καλοί στα διάφορα σπορ.	.40
11.	Εάν ένα παιδί της ίδιας ηλικίας με σένα αποφασίσει να σε κτυπήσει, εσύ δεν έχεις και πολλά περιθώρια να το σταματήσεις.	.39
5.	Τις πιο πολλές φορές που σε τιμωρούν, σε τιμωρούν άδικα.	.37
12.	Όταν οι άνθρωποι είναι κακοί μαζί σου, αυτό γίνεται χωρίς να υπάρχει κανένας εντελής λόγος.	.35
10.	Ο καλύτερος τρόπος για να αντιμετωπίσεις ένα πρόβλημα είναι απλώς να πάψεις να ασχολείσαι με το πρόβλημα αυτό.	.35
14.	Τις περισσότερες φορές είναι ανώφελο να προσπαθείς να γίνει το δικό σου.	.35
9.	Τα περισσότερα παιδιά της τάξης σου είναι δυνατότερα από σένα και μπορούν να σε νικήσουν.	.30
16.	Συνήθως δεν μπορείς να κάνεις και πολλά πράγματα για το τι θα τρως στο σπίτι	.28
4.	Οι ευχές είναι αρκετές για να έρχονται τα πράγματα όπως τα θέλεις εσύ.	.26
1.	Μερικά παιδιά έτυχε να γεννηθούν τυχερά, ενώ άλλα άτυχα.	.25
6.	Σου είναι σχεδόν αδύνατο να αλλάξεις τη γνώμη των γονιών σου για ένα πράγμα.	.02
19.	Είσαι από εκείνους που πιστεύουν ότι αν από πριν προγραμματίσεις και φροντίσεις τις δουλειές σου, τα πράγματα θα πάνε καλύτερα.	.01
3.	Τις πιο πολλές φορές οι γονείς κάθονται να ακούσουν κάτι που έχουν να τους πουν τα παιδιά τους.	.01
Ίδιωτιμή		2.63

Σημείωση: Παράγοντας 1 = Εξωτερικός Τόπος Ελέγχου.

Οι τιμές με έντονη γραφή δείχνουν φορτίσεις > .30.

ίσεις ή υψηλότερες από .30 θεωρήθηκαν σημαντικές. Η λύση που προτιμήθηκε αποδείχθηκε ότι μπορούσε να ερμηνευτεί και ήταν οικονομική.

Το κριτήριο ιδιοτιμή ίση ή μεγαλύτερη από 1 φανέρωσε την ύπαρξη οκτώ παραγόντων. Από το σχεδιάγραμμα των παραγόντων, όμως, υποδείχθηκε η εξαγωγή ενός παράγοντα. Οι παράγοντας αυτός είχε ιδιοτιμή 2.63 και εξηγούσε το 13.13% της ολικής διακύμανσης. Ο παράγοντας αυτός μπορεί να ονομαστεί Εξωτερικός Τόπος Ελέγχου, επειδή οι προτάσεις από τις οποίες συντίθεται αναφέρονται σε περιστατικά της ζωής του ανθρώπου που το άτομο θεωρεί ότι οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην τύχη ή στις πράξεις των άλλων ανθρώπων. Επομένως, η Υπόθεση 2 επιβεβαιώθηκε μερικώς ως προς την παραγοντική δομή, διότι κάποιες προτάσεις δε φόρτιζαν στον παράγοντα του εξωτερικού ελέγχου αλλά ούτε σε κάποιο άλλο.

Ο συντελεστής αξιοπιστίας των δύο ημίσεων ήταν .60 για τον Εξωτερικό Τόπο Ελέγχου. Η τιμή του παράγοντα, συνεπώς και της κλίμακας, για τις αναλύσεις που θα ακολουθήσουν προέκυψε από το άθροισμα των 20 προτάσεων της Κλίμακας Τόπου Ελέγχου για Παιδιά.

Διαφορές φύλου στο μακιαβελισμό και στον τόπο ελέγχου

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται ο αριθμός των προτάσεων των δύο κλιμάκων καθώς και ο αριθμός των προτάσεων για καθένα παράγοντα της κλίμακας του μακιαβελισμού, οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλίσεις για όλο το δείγμα και για τα αγόρια και τα κορίτσια χωριστά.

Για να εκτιμηθεί η επίδραση του φύλου στους παράγοντες του μακιαβελισμού, χρησιμοποιήθηκε η πολυμεταβλητή ανάλυση διακύμανσης (MANOVA). Το φύλο θεωρείται ότι είναι ανεξάρτητη μεταβλητή, επειδή η βαθμολογία των αγοριών στις εξαρτημένες μεταβλητές (στους παράγο-

Πίνακας 3. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις της Κλίμακας Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland, της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά, και των παραγόντων της δεύτερης κλίμακας για όλο το δείγμα, και χωριστά για αγόρια και κορίτσια

	Αριθμός Ερωτήσεων	Όλο το δείγμα		Αγόρια		Κορίτσια	
		M. O.	T.A.	M. O.	T.A.	M.O.	T.A.
Κλίμακα Τόπου Ελέγχου	20	8.30	3.28	8.43	3.31	8.16	3.25
Κλίμακα Μακιαβελισμού	20	91.68	7.21	92.79	7.61	90.44	6.53
Ανεντιμότητα	5	4.79	3.72	5.21	3.91	4.32	3.45
Αρνητικά Χαρακτηριστικά	3	5.57	2.64	5.44	2.76	5.72	2.50
Ανελικρόνεια	6	12.75	3.16	13.07	3.16	12.40	3.12
Χειραγώγηση	6	8.56	4.34	9.08	4.73	8.00	3.80

ντες του μακιαβελισμού) δεν επηρεάζεται από τη βαθμολογία των κοριτσιών στις παραπάνω μεταβλητές σε αυτό το δείγμα.

Η απαίτηση για ομοιογένεια των συνδιακυμάνσεων βρέθηκε ότι παραβιάζεται, αφού το κριτήριο του Box ήταν στατιστικώς σημαντικό, $F = 3.52, p < .001$, δηλαδή υπήρχαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις συνδιακυμάνσεις των εξαρτημένων μεταβλητών στις δύο ομάδες. Ωστόσο, το κριτήριο αυτό μπορεί να αγνοηθεί επειδή ο αριθμός των αγοριών με τον αριθμό των κοριτσιών ήταν περίπου ίσος (Tabachnick & Fidell, 1996). Έτσι, η απαίτηση για ομοιογένεια των συνδιακυμάνσεων θεωρήθηκε ότι είναι ανεκτή.

Το κριτήριο του Levene δεν ήταν στατιστικώς σημαντικό στους παράγοντες Ανειλικρόνεια και Αρνητικά Χαρακτηριστικά του μακιαβελισμού, ενώ στην Ανεντιμότητα και στη Χειραγώγηση ήταν σημαντικό, $F = 3.95, p < .05$ και $F = 4.50, p < .03$, αντιστοίχως. Αυτό δείχνει ότι η ομοιογένεια των διακυμάνσεων παραβιάζεται στους παραπάνω παράγοντες, αν και στον πρώτο παράγοντα ελάχιστα παραβιάζεται, γι' αυτό μπορεί να αγνοηθεί (Lee et al., 2008).

Το κριτήριο της σφαιρικότητας του Bartlett ήταν στατιστικώς σημαντικό, $\chi^2 = 172.48, p < .001$. Αυτό δείχνει ότι οι εξαρτημένες μεταβλητές συσχετίζονται. Επίσης, οι συντελεστές συσχέτισης ανάμεσα στις εξαρτημένες μεταβλητές (στους παράγοντες του μακιαβελισμού) δεν είναι υψηλότερες από .50, επομένως δεν έχουμε πολυσυγγραμικότητα.

Συνεπώς, οι προϋποθέσεις της ανεξαρτησίας των μεταβλητών και της ομοιογένειας των συνδιακυμάνσεων και των διακυμάνσεων ελέγχθηκαν και αντιμετωπίστηκαν. Επίσης αποδείχθηκε ότι δεν υπάρχει πολυσυγγραμμικότητα ανάμεσα στις εξαρτημένες μεταβλητές. Στη συνέχεια όλες οι πολυμεταβλητές επιδράσεις αναφέρονται με τη χρήση του δείκτη λ του Wilks.

Από την εφαρμογή της MANOVA βρέθηκε ότι η επίδραση του φύλου στους παράγοντες του μακιαβελισμού ήταν σημαντική, Wilks's $\lambda = .96, F(4, 520) = 5.49, p = .001$, μερικό $\eta^2 = .04$.

Η επαναξιολόγηση με μονομεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης (ANOVAs) για κάθε μία από τις εξαρτημένες μεταβλητές έδειξε ότι η διαφορά φύλου ήταν στατιστικώς σημαντική στην Ανεντιμότητα, $F(1, 523) = 7.50, p = .006$, μερικό $\eta^2 = .014$, στην Ανειλικρόνεια, $F(1, 523) = 5.89, p = .016$, μερικό $\eta^2 = .011$, και στη Χειραγώγηση, $F(1, 523) = 8.15, p = .004$, μερικό $\eta^2 = .015$. Επομένως η Υπόθεση 3 επιβεβαιώθηκε ως προς τα χαρακτηριστικά αυτά αλλά όχι ως προς τα Αρνητικά Χαρακτηριστικά, $F(1, 523) = 1.48, ns$.

Για να αξιολογηθούν οι διαφορές φύλου όσον αφορά τον εξωτερικό

τόπο ελέγχου, αλλά και το μακιαβελισμό ως συνολική εκτίμηση, χρησιμοποιήθηκε το *t*-κριτήριο (Bryman & Cramer, 2005). Αυτό έγινε για να αντιπαραβληθούν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας με αυτά άλλων ερευνών στις οποίες ο μακιαβελισμός θεωρήθηκε ότι είναι μονοπαράγοντικό χαρακτηριστικό προσωπικότητας και ο εξωτερικός τόπος ελέγχου χαρακτηριστικό που μετριέται με όλες τις προτάσεις της κλίμακας. Βρέθηκε ότι η διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια στον εξωτερικό τόπο ελέγχου δεν ήταν στατιστικώς σημαντική, $t(525) = .94, p = .35$. Επομένως, η Υπόθεση 4 επιβεβαιώθηκε. Αντιθέτως, στο μακιαβελισμό (ως συνολική τιμή) η επίδραση του φύλου ήταν στατιστικώς σημαντική, $t(525) = 3.77, p = .001$, και το κριτήριο *d* του Cohen (1988) ήταν .33 (μέτριο). Επομένως, και στην περίπτωση αυτή η Υπόθεση 3 επιβεβαιώθηκε.

Σχέση μακιαβελισμού και τόπου ελέγχου

Στον Πίνακα 4 φαίνονται οι συντελεστές συσχέτισης του Pearson μεταξύ του εξωτερικού τόπου ελέγχου και της συνολικής τιμής του μακιαβελισμού καθώς και των τιμών των παραγόντων του μακιαβελισμού για όλο το δείγμα. Όλοι οι συντελεστές συσχέτισης ανάμεσα στον εξωτερικό τόπο ελέγχου και στους παράγοντες του μακιαβελισμού ήταν στατιστικώς σημαντικοί και μέτριοι (δεν ήταν υψηλότεροι από .30), εκτός ενός που ήταν χαμηλός και μη σημαντικός, δηλαδή ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στον εξωτερικό τόπο ελέγχου και στην Ανεντιμότητα.

Πίνακας 4. Συσχετίσεις Pearson *r* (α) μεταξύ των συνολικών τιμών της Κλίμακας Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland και της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά, (β) μεταξύ της συνολικής τιμής της πρώτης και των παραγόντων της δεύτερης, (γ) μεταξύ της συνολικής τιμής της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά και των παραγόντων της, και (δ) ανάμεσα στους παράγοντες της Κλίμακας Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά

	Κλίμακα Τόπου Ελέγχου	Κλίμακα Μακιαβελισμού	Παράγοντες		
			1	2	3
Κλίμακα Μακιαβελισμού	.23***				
1. Ανεντιμότητα	.05	.51***			
2. Αρνητικά Χαρακτηριστικά	-.19***	.33***	.06		
3. Ανευλικρίνεια	.25***	.46***	-.12**	-.10*	
4. Χειραγώγηση	.27***	.69***	.03	-.05	.20***

Σημείωση: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$ (διπλής-κατεύθυνσης).

Επιπλέον, αξίζει να τονισθεί το εύρημα ότι η σχέση εξωτερικού τόπου ελέγχου με τον παράγοντα Αρνητικά Χαρακτηριστικά είναι αρνητική, ενώ με τους παράγοντες Ανειλικρίνεια και Χειραγώγηση θετική. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι όσο ισχυρότερος ο εξωτερικός τόπος ελέγχου τόσο περισσότερο πιστεύει το άτομο στην ανειλικρίνεια μεταξύ των ανθρώπων σχέσεων και στη χειραγώγηση των άλλων. Συγχρόνως, η αρνητική συσχέτιση με τα αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και η έλλειψη συσχέτισης με την ανεντιμότητα υποδηλώνει ότι όσο ισχυρότερος ο εξωτερικός τόπος ελέγχου τόσο μικρότερη η πεποίθηση ότι οι άνθρωποι έχουν έλλειψη θετικών χαρακτηριστικών, όπως, καλοσύνη, ευγένεια, γενναιότητα, και αντίσταση στην εξαπάτηση. Με άλλα λόγια, ο εξωτερικός τόπος ελέγχου συνδέεται τόσο με πεποιθήσεις ανειλικρίνειας και χειραγώγησης όσο και με την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι έχουν θετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και άρα μπορούν να ελέγχονται χωρίς να εξαπατώνται. Αντιθέτως, στο μακιαβελισμό η πεποίθηση είναι ότι οι άνθρωποι δε διαθέτουν θετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και άρα μπορούν να εξαπατώνται ή να χειραγωγούνται.

Τέλος, ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στη συνολική τιμή του μακιαβελισμού και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου ήταν στατιστικώς σημαντικός για όλο το δείγμα, $r = .23$. Έτσι, το εύρημα αυτό επιβεβαίωσε την Υπόθεση 5 ότι, δηλαδή, υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου, αν και η συσχέτιση είναι σχετικώς χαμηλή. Αυτό το εύρημα υποδηλώνει ότι οι πεποιθήσεις εξωτερικού ελέγχου δεν ταυτίζονται με το μακιαβελισμό και μπορούν να συνυπάρχουν με πεποιθήσεις για θετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας των ανθρώπων.

Για να αξιολογηθεί η σχέση ανάμεσα στον εξωτερικό τόπο ελέγχου και τους παράγοντες του μακιαβελισμού, αν, δηλαδή, ο εξωτερικός τόπος ελέγχου προβλέπει τους παράγοντες του μακιαβελισμού, χρησιμοποιήθηκε η πολυμεταβλητή ανάλυση συνδιακύμανσης (MANCOVA). Το φύλο εισήλθε ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Όλες οι άλλες μεταβλητές εισήλθαν ως εξαρτημένες, εκτός από τον εξωτερικό τόπο ελέγχου που εισήλθε ως συμμεταβλητή. Το κριτήριο του Box ήταν στατιστικώς σημαντικό, $F = 35.2, p < .001$. Το κριτήριο του Levene δεν ήταν στατιστικώς σημαντικό εκτός από τον παράγοντα Ανεντιμότητα. Το κριτήριο της σφαιρικότητας του Bartlett ήταν στατιστικώς σημαντικό, $\chi^2 = 157.32, p < .001$. Έτσι, αυτό που παρατηρήθηκε στην πολυμεταβλητή ανάλυση της διακύμανσης σημειώθηκε και στην πολυμεταβλητή ανάλυση της συνδιακύμανσης όσον αφορά την ανεξαρτησία των μεταβλητών, την ομοιογένεια των συνδιακυμάνσεων και την πολυσυγγραμικότητα.

Όσον αφορά τη σχέση ανάμεσα στον εξωτερικό τόπο ελέγχου και στους παράγοντες του μακιαβελισμού βρέθηκε μία στατιστικώς σημαντική κύρια επίδραση του εξωτερικού τόπου ελέγχου στους παράγοντες του μακιαβελισμού, $Wilks's \lambda = .86, F(4, 519) = 21.81, p = .001$, μερικό $\eta^2 = .14$.

Η επαναξιολόγηση με μονομεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης (ANOVAs) έδειξε σημαντική επίδραση του εξωτερικού τόπου ελέγχου στον παράγοντα Αρνητικά Χαρακτηριστικά, $F(1, 522) = 19.28, p = .001$, μερικό $\eta^2 = .036$, στην Ανειλικρίνεια, $F(1, 522) = 33.80, p = .001$, μερικό $\eta^2 = .061$, και στη Χειραγώγηση, $F(1, 522) = 40.28, p = .001$, μερικό $\eta^2 = .072$, αλλά όχι στην Ανεπιμότητα, $F(1, 522) = 1.00, ns$. Ωστόσο, το μέγεθος του αποτελέσματος για τους τρεις παράγοντες ήταν μικρό.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στη έρευνα αυτή διερευνήθηκαν τόσο οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, αγόρια και κορίτσια, ως προς το μακιαβελισμό και τον εξωτερικό τόπο ελέγχου, όσο και η σχέση ανάμεσα στους παράγοντες του μακιαβελισμού με τον εξωτερικό τόπο ελέγχου. Επίσης, διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών ως συνολικών χαρακτηριστικών, όπως αυτά εκδηλώνονται στην παιδική ηλικία.

Πραγματοποιήθηκε παραγοντική ανάλυση στην Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά, εξήχθησαν τέσσερις παράγοντες, δηλαδή Ανεπιμότητα, Αρνητικά Χαρακτηριστικά, Ανειλικρίνεια, και Χειραγώγηση. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν τόσο με τις νέες εξελίξεις αναφορικά με το πολυδιάστατο της έννοιας του μακιαβελισμού (Hunter et al., 1982) όσο και με τα ευρήματα διάφορων ερευνών (Andreou, 2004. Nigro, 1988. Sutton & Keogh, 2000, 2001). Το περιεχόμενο των παραγόντων είναι ίδιο με αυτό της Andreou (2004), απλώς δόθηκε διαφορετική ονομασία στον παράγοντα Αρνητικά Χαρακτηριστικά αντί της ονομασίας Έλλειψη Πίστης στην Ανθρώπινη Φύση της Ανδρέου. Επίσης, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας είναι εν μέρει τα ίδια με αυτά των Sutton και Keogh (2000, 2001, η πρώτη έρευνα αναφέρεται στα αποτελέσματα της δεύτερης), αφού οι ερευνητές αυτοί εξήγαγαν τρεις παράγοντες (οι δύο έρευνες δεν περιλαμβάνουν τον παράγοντα Χειραγώγηση). Ωστόσο, η έρευνα της Nigro (1988) διαφέρει από την παρούσα, αφού υπάρχει πολυδιάσπαση των παραγόντων, ο έβδομος μάλιστα παράγοντας αποτελείται από μία μόνο πρόταση, την υπ' αριθμό 20. Ωστόσο, χρειάζονται του-

λάχιστον δύο προτάσεις για να εξαχθεί ένας παράγοντας (Nunnally & Bernstein 1994).

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε παραγοντική ανάλυση στην Κλίμακα Τόπου Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki και Strickland και εξήχθη ένας παράγοντας που ονομάστηκε Εξωτερικός Τόπος Ελέγχου. Το αποτέλεσμα της παρούσας έρευνας συμφωνεί με τη θεωρία του Rotter (1954, 1966) και τους κατασκευαστές της κλίμακας, ότι, δηλαδή, ο τόπος ελέγχου είναι μονοπαραγοντικός. Ωστόσο, το εύρημα αυτό είναι αντίθετο με τις απόψεις της Levenson (1974) και του Paulhus (1983), καθώς και με το αποτέλεσμα άλλης μελέτης (Αλεξόπουλος et al., 2007), ότι ο τόπος ελέγχου είναι πολυπαραγοντικός. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι οι έξι ερωτήσεις της κλίμακας δε φόρτιζαν τον παράγοντα του εξωτερικού τόπου ελέγχου. Αυτό υποδηλώνει μια πιο περιορισμένη αντίληψη των παιδιών 9-12 ετών για το περιεχόμενο του εξωτερικού τόπου ελέγχου σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζουν οι Nowicki και Strickland (1973).

Όσον αφορά την επίδραση του φύλου των παιδιών στους παράγοντες του μακιαβελισμού βρέθηκε ότι ήταν σημαντική, τα αγόρια είχαν υψηλότερη βαθμολογία από τα κορίτσια. Ειδικότερα, προέκυψε ότι το φύλο των παιδιών επιδρούσε σημαντικά στους παράγοντες Ανεπιμότητα, Ανειλικρίνεια, και Χειραγώγηση του μακιαβελισμού αλλά όχι στον παράγοντα Αρνητικά Χαρακτηριστικά. Επιπλέον, όταν ο μακιαβελισμός εκλήφθηκε ως μονοδιάστατο χαρακτηριστικό, όπως γίνεται δεκτό σε έρευνες που συμφωνούν με την άποψη των Christie και Geis (1970), αποκαλύφθηκε σημαντική επίδραση του φύλου των παιδιών στο μακιαβελισμό. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών ως προς το μακιαβελισμό τόσο με αυτές που αναφέρονται σε παιδιά προεφηβικής ηλικίας (Allsopp et al., 1991. Ανδρέου, 1997. Andreou, 2004. Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999. Sutton & Keogh, 2001) όσο και με αυτές που αναφέρονται σε ενήλικες (Galli et al., 1986. Gupta, 1987. Mudrack & Mason, 1995). Αντιθέτως, είναι διαφορετικά από αποτελέσματα άλλων ερευνών, τα οποία είτε εμφανίζουν ότι οι γυναίκες υπερέχουν των ανδρών (Gable et al., 1990. Gable & Topol, 1989) είτε ότι δεν υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα (Christie, 1970c. Shariq & Kureshi, 1991. Verof, 1982. Zenkel & Wolfgang, 1982).

Φαίνεται ότι τα αλληλοσυγκρουόμενα ευρήματα των διάφορων ερευνών σχετικά με την επίδραση του φύλου στο μακιαβελισμό οφείλονται στο ότι χρησιμοποιήθηκαν δείγματα διαφορετικής ηλικίας και διαφορετικών επαγγελματικών ιδιοτήτων. Επιπλέον, εκτός από τις έρευνες της Ανδρέου

(Ανδρέου, 1997. Andreou, 2004. Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999) που αφορούσαν ελληνόπουλα, οι άλλες έρευνες αφορούσαν και διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Περαιτέρω, η διαφορά αυτή μπορεί να αποδοθεί στο ότι η κλίμακα βασίζεται στα διδάγματα του Μακιαβέλι και αναφέρεται σε εκφάνσεις του μακιαβελισμού που παρατηρούνται στους άνδρες. Οι γυναίκες, ενδεχομένως, εκφράζουν το μακιαβελισμό με άλλους τρόπους σε σχέση με αυτούς που χρησιμοποιούν οι άνδρες. Οι ενδεχόμενες διαφορετικές τακτικές έκφρασης του μακιαβελισμού των γυναικών δεν περιλαμβάνονται στις δηλώσεις της κλίμακας αυτής.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα ως προς τον εξωτερικό τόπο ελέγχου συμφωνούν με άλλες μελέτες που, επίσης, βρήκαν ότι δεν υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές (Ανδρέου & Μαρμαρινός, 1999. Hersch & Scheibe, 1967. Kearney & Kearney, 1983. Rotter 1966, 1975. Strickland & Haley, 1980. Zuckerman, & Gerbasi, 1977), ενώ διαφοροποιούνται από τα ευρήματα άλλων ερευνών, στις οποίες υποστηρίζεται ότι οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών ως προς τη βαθμολογία στον εξωτερικό τόπο ελέγχου (Wolf et al., 1981. Zenkel & Wolfgang, 1982). Άλλωστε, σε άλλες έρευνες παρουσιάζεται ότι οι άνδρες έχουν υψηλότερη βαθμολογία από τις γυναίκες στον εσωτερικό τόπο ελέγχου (Gable et al., 1990).

Οι συντελεστές συσχέτισης ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου ήταν στατιστικώς σημαντικοί στο σύνολο του δείγματος, αλλά χαμηλοί, όπως αναφέρεται και σε διάφορες άλλες έρευνες (Comer, 1985. Galli et al., 1986. Maroldo et al., 1976. Maroldo & Flachmeier, 1978. Miller & Minton, 1969. Mudrack & Mason, 1995. Russell, 1974. Zenkel & Wolfgang, 1982). Αντιθέτως, το εύρημα αυτό διαφέρει από άλλες μελέτες, στις οποίες οι συντελεστές συσχέτισης ήταν μέτριοι (Biberman, 1985. Galli & Nigro, 1983. Paulhus, 1983. Paulhus & Christie, 1981. Prociuk & Breen, 1976. Richford & Fortune, 1984. Wrightsman & Cook, 1965). Επισημαίνεται, όμως, ότι στις έρευνες αυτές είχαν χρησιμοποιηθεί οι κλίμακες Mach IV ή Mach V και η Κλίμακα Εσωτερικού-Εξωτερικού Τόπου Ελέγχου του Rotter (1966) σε δείγματα ενηλίκων. Εξάλλου, ο μακιαβελισμός είχε διχοτομηθεί σε υψηλό-χαμηλό. Αντιθέτως, στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Μακιαβελισμού για Μικρά Παιδιά, στην οποία ο μακιαβελισμός θεωρήθηκε ως μία συνεχής μεταβλητή, δηλαδή η βαθμολογία μεταβάλλεται από υψηλό έως χαμηλό μακιαβελισμό, όπως γίνεται δεκτό σε νεότερες έρευνες (Andreou, 2004. Sutton, & Keogh, 2001).

Είναι πιθανόν, επειδή στις προαναφερθείσες έρευνες χρησιμοποιήθη-

καν διαφορετικές γλώσσες, μεθοδολογίες και κλίμακες, να έχουμε και διαφορετικά αποτελέσματα. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι ανάλογα με την εθνικότητά τους τα διάφορα άτομα παρουσιάζουν και διαφορετικό βαθμό μακιαβελισμού (Fehr et al., 1992. Galli et al., 1986. Maroldo & Flachmeier, 1978. Mudrack & Mason, 1995). Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι σε μερικές έρευνες η συσχέτιση ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον τόπο ελέγχου υποστηρίζεται μόνο σχετικώς με το ένα φύλο, δηλαδή τους άνδρες (Prociuk & Breen, 1976). Οπωσδήποτε, οι συντελεστές συσχέτισης στην παρούσα έρευνα τόσο ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου όσο και ανάμεσα στους παράγοντες του μακιαβελισμού και στον τόπο ελέγχου ήταν μέτριοι, με εξαίρεση το συντελεστή συσχέτισης ανάμεσα στην Ανεπιτιμότητα και στον Εξωτερικό Τόπο Ελέγχου που ήταν πολύ χαμηλός ($r = .05$). Επομένως, αναφορικά με το μέγεθος του συντελεστή συσχέτισης εγείρονται ερωτήματα όσον αφορά το βαθμό της σχέσης ανάμεσα στα παραπάνω χαρακτηριστικά. Οπωσδήποτε, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμπίπτουν με αυτά άλλων μελετών ότι υπάρχει σχέση, αν και χαμηλή, ανάμεσα στο μακιαβελισμό και τον εξωτερικό τόπο ελέγχου.

Εντούτοις, η θετική συσχέτιση ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση, διότι, όπως αναφέρθηκε στην Εισαγωγή, τα μακιαβελικά άτομα πιστεύουν στον εξωτερικό έλεγχο σε ό,τι αφορά τους άλλους αλλά όχι τον εαυτό τους (Paulhus, 1983. Paulhus & Christie, 1981). Ο Paulhus (1983) επέλυσε το πρόβλημα αυτό με το να θεωρήσει ότι ο τόπος ελέγχου είναι ένα χαρακτηριστικό του ατόμου που αποτελείται από ειδικούς τομείς. Έτσι, ανέπτυξε τρεις κλίμακες που σχετίζονται με τρεις μείζονες περιοχές συμπεριφοράς: προσωπικό επίτευγμα, διαπροσωπικός έλεγχος και κοινωνικοπολιτικός έλεγχος. Συσχέτισε την κλίμακα Mach V με καθεμία από τις παραπάνω επιμέρους κλίμακες και βρήκε ότι η θετική συσχέτιση ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου οφειλόταν στην κοινωνικοπολιτική διάσταση ελέγχου. Αντιθέτως, η διαπροσωπική διάσταση ελέγχου συσχετιζόταν θετικώς τόσο με το μακιαβελισμό όσο και με τον εσωτερικό τόπο ελέγχου. Το εύρημα αυτό συμπίπτει με την απεικόνιση του μακιαβελικού ατόμου από τον Christie (1970a). Η ικανότητα που έχουν τα άτομα με μακιαβελικές πεποιθήσεις να χειραγωγούν τους άλλους ανθρώπους δεν εκφράζει αναγκαστικά προσδοκίες εξωτερικού τόπου ελέγχου για τον εαυτό τους και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Με άλλα λόγια, τα μακιαβελικά άτομα μπορεί να πιστεύουν ότι ελέγχουν τη ζωή των άλλων, αλλά δεν αισθάνονται ότι οι άλλοι ελέγχουν ταυτοχρόνως τη δική τους ζωή.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα των Ανδρέου και Μαρμαρινού (1999), στην οποία χρησιμοποιήθηκαν οι ίδιες κλίμακες τόσο για τη μέτρηση του μακιαβελισμού στα παιδιά όσο και για τη μέτρηση του τόπου ελέγχου για παιδιά με αυτές της παρούσας εργασίας. Μάλιστα η έρευνα έγινε στις ίδιες ηλικίες παιδιών. Βρέθηκε ένας σχετικά υψηλός βαθμός συσχέτισης ανάμεσα στο μακιαβελισμό και στον εξωτερικό τόπο ελέγχου ($r = .58$). Η διαφορά, η οποία παρατηρείται ανάμεσα στην παρούσα έρευνα και στην προηγούμενη όσον αφορά το βαθμό συσχέτισης, μπορεί να αποδοθεί στα δείγματα που χρησιμοποιήθηκαν στις δύο έρευνες αλλά και στη χρήση διαφορετικής βαθμολογίας για τη μέτρηση του μακιαβελισμού [στην έρευνα των Ανδρέου και Μαρμαρινού (1999) χρησιμοποιήθηκαν οι απαντήσεις «Συμφωνώ», «Δε συμφωνώ», δηλαδή 1 και 0]. Επιπλέον, οι μεταφράσεις ήταν διαφορετικές στην παραπάνω κλίμακα, η παρούσα μετάφραση ήταν πιο ακριβής, ενώ η μετάφραση στην έρευνα των Ανδρέου και Μαρμαρινού (1999) ήταν πιο ελεύθερη. Επίσης, στο ότι τόσο ο μακιαβελισμός όσο και ο τόπος ελέγχου είναι προδιαθεσιακοί αλλά και καταστασιακοί παράγοντες, δηλαδή πιθανόν να οφείλεται στην ψυχική κατάσταση που επικρατούσε στους μαθητές στην ορισμένη χρονική στιγμή (Batson & Powell, 2003).

Όπως αναφέρθηκε στην παρούσα εργασία, νεότερες μελέτες σχετικά με τη δομή τόσο του μακιαβελισμού όσο και του τόπου ελέγχου αποκάλυψαν ότι τα χαρακτηριστικά αυτά είναι πολυπαραγοντικά, για το λόγο αυτό θεωρήθηκε ότι απαιτούνται διαφορετικές προσεγγίσεις στη στατιστική ανάλυση των δεδομένων από αυτές που χρησιμοποιήθηκαν παλαιότερα. Στην παρούσα έρευνα επιβεβαιώθηκε μόνον ότι ο μακιαβελισμός είναι πολυπαραγοντικό χαρακτηριστικό, ενώ ο εξωτερικός τόπος ελέγχου βρέθηκε ότι είναι μονοπαραγοντικός. Έτσι, χρησιμοποιήθηκε η MANCOVA για να διερευνηθεί η επίδραση του εξωτερικού τόπου ελέγχου στους παράγοντες του μακιαβελισμού. Η ανάλυση αυτή έδειξε μία στατιστικώς σημαντική επίδραση του εξωτερικού τόπου ελέγχου στους παράγοντες του μακιαβελισμού, με μέτρια επίδραση (Leech et al., 2008). Αυτό επιβεβαιώθηκε και στις ANOVAs. Επισημαίνεται ότι υπήρχε υψηλή παρατηρηθείσα ισχύς στους παραπάνω παράγοντες του μακιαβελισμού όπου υπήρχε επίδραση του τόπου ελέγχου. Αυτό δείχνει ότι έχουμε στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα με μεσαία μεγέθη ισχύος (Leech et al., 2008).

Συνοψίζοντας, με την έρευνα αυτή φάνηκε ότι ο μακιαβελισμός εμφανίζεται από την παιδική ηλικία και ότι δεν είναι μονοπαραγοντικό χαρακτηριστικό, όπως βρέθηκε σε παλαιότερες έρευνες. Αντιθέτως, βρέθηκε

ότι ο τόπος ελέγχου, όπως μετριέται με τη κλίμακα των Nowicki και Strickland (1973) σύμφωνα με την προσαρμογή του Γιαννίτσα (1988), είναι μονοπαράγοντικός, δηλαδή εξωτερικός. Επιπλέον, προέκυψε ότι εξωτερικός τόπος ελέγχου έχει σημαντική επίδραση στους τρεις από τους τέσσερις παράγοντες του μακιαβελισμού, δηλαδή στα Αρνητικά Χαρακτηριστικά, στην Ανειλικρίνεια, και στη Χειραγώγηση.

Επισημαίνεται ότι τα ευρήματα της παρούσας έρευνας υποδεικνύουν την ανάγκη για διεξαγωγή νέων ερευνών σχετικά με τη σχέση του μακιαβελισμού με τον εξωτερικό τόπο ελέγχου σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και, κυρίως, στην παιδική ηλικία, επειδή το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών έχει πραγματοποιηθεί σε φοιτητές και σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Ωστόσο, χρειάζεται προηγουμένως να εξεταστεί η δομή των δύο αυτών χαρακτηριστικών με τη μέθοδο της παραγοντικής ανάλυσης. Έτσι, θα επιβεβαιωθεί ή θα ανασκευαστεί το εύρημα ότι ο μακιαβελισμός είναι πολυπαράγοντικός και ο εξωτερικός τόπος ελέγχου είναι μονοπαράγοντικός, όπως φαίνεται στην παρούσα μελέτη.

Επιπλέον, η εφαρμογή συνθετότερων στατιστικών αναλύσεων θα βοηθήσει στην αποκάλυψη κοινών γνωρισμάτων ανάμεσα στα δύο αυτά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Έτσι, θα κινητοποιηθεί η σκέψη άλλων ερευνητών στη βαθύτερη ανάλυση των ιδιοτήτων αυτών με αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό και την ανανέωση των σχετικών απόψεων σχετικά με τα δύο αυτά χαρακτηριστικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξόπουλος, Δ. Σ., Ανδρέου, Ε., Μαρμαρινός, Ι., & Αλεξοπούλου, Ε. (2007). Αξιοπιστία και εγκυρότητα της «Κλίμακας Ενδοπροσωπικού-Εξωπροσωπικού Ελέγχου για Παιδιά των Nowicki-Strickland». *Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ψυχολογίας του ΑΠΘ*, 7, 197-212.
- Allsopp, J., Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1971). Machiavellianism as a component in psychoticism and extraversion. *Personality and Individual Differences*, 12, 29-41.
- Ανδρέου, Ε. (1997). *Ενδοπροσωπικοί παράγοντες και προβλήματα συμπεριφοράς σε παιδιά σχολικής ηλικίας*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Andreou, E. (2004). Bully/victim problems and their association with Machiavellianism and self-efficacy in Greek primary school children. *British Journal of Educational Psychology*, 74, 297-309.
- Ανδρέου, Ε., & Μαρμαρινός, Ι. (1999). Παράγοντες που συνδέονται με το βαθμό αυτοεκτίμησης, μακιαβελισμού και ενδοπροσωπικού-εξωπροσωπικού ελέγχου παιδιών σχολικής ηλικίας. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού*, 48-49, 55-79.
- Batson, C. D., & Powell, A. A. (2003). Altruism and prosocial behavior. In T. Millon & M.

- J. Lerner (Eds.), *Handbook of psychology: Vol. 5, Personality and social psychology* (pp. 463-484). Hoboken, NJ: Wiley.
- Biberman, G. (1985). Personality and characteristic work attitudes of persons with high, moderate, and low political tendencies. *Psychological Reports*, 57, 1303-1310.
- Braginski, D. D. (1966). *Machiavellianism and manipulative interpersonal behavior in children: Two explorative studies*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Connecticut, Storrs.
- Bryman, A., & Cramer, D. (2005). *Quantitative data analysis with SPSS 12 and 13*. London: Routledge.
- Γιαννίτσας, Ν. (1988). *Βαθμός βεβαιότητας-αβεβαιότητας: Αιτιολογικοί παράγοντες και επιπτώσεις στην προσαρμογή του παιδιού*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245-276.
- Christie, R. (1970a). Why Machiavelli? In R. Christie & F. Geis (Eds.), *Studies in Machiavellianism* (pp. 1-9). New York: Academic.
- Christie, R. (1970b). Scale construction. In R. Christie & F. Geis (Eds.), *Studies in Machiavellianism* (pp. 10-34). New York: Academic.
- Christie, R. (1970c). Social correlates of Machiavellianism. In R. Christie & F. Geis (Eds.), *Studies in Machiavellianism* (pp. 314-338). New York: Academic.
- Christie, R., & Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Collins, B. E. (1974). Four components of the Rotter Internal-External scale: Belief in a difficult world, a just world, a predictable world, and a politically responsive world. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 381-391.
- Comer, J. M. (1985). Machiavellianism and inner vs. out directedness: A study of sales managers. *Psychological Reports*, 56, 81-82.
- Coombs, W. N., & Schroeder, H. E. (1988). Generalized locus of control. An analysis of factor analytic data. *Personality and Individual Differences*, 9, 79-85.
- Crandall, V. C., Katkovsky, W., & Crandall, V. J. (1965). Children's beliefs in their own control of reinforcement in intellectual-academic situations. *Child Development*, 36, 91-109.
- Duffy, P. J., Shiflett, A., & Downey, R. G. (1977). Locus of control: Dimensionality and predictability using Likert scales. *Journal of Applied Psychology*, 62, 214-219.
- Fehr, B., Samsom, D., & Paulhus, D. L. (1992). The construct of Machiavellianism: Twenty years later. In C. D. Spielberger & J. N. Butcher (Eds.), *Advances in personality assessment* (Vol. 9, pp. 77-116). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Field, A. (2000). *Discovering statistics: Using SPSS for Windows*. London: Sage.
- Gable, M., Hollon, C., & Dangelo, F. (1990). Relating locus of control to Machiavellianism, and managerial achievement. *Psychological Reports*, 67, 339-343.
- Gable, M., & Topol, M. T. (1989). Machiavellianism and job satisfaction of retailing executives in a special store chain. *Psychological Reports*, 64, 107-112.
- Galli, I., & Nigro, G. (1983). Relationship between Machiavellianism and external locus of control among Italian undergraduates. *Psychological Reports*, 53, 1081-1082.
- Galli, I., Nigro, G., & Krampen, G. (1986). Multidimensional locus of control and

- Machiavellianism in Italian and West German students: Similarities and differences. *Applied Psychology: An International Review*, 35, 453-461.
- Gorsuch, R. L. (1983). *Factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gupta, M. D. (1987). Machiavellianism of different occupational groups. *Indian Journal of Psychometry and Education*, 18, 61-66.
- Gurtman, M. B. (1992). Trust mistrust and interpersonal problems: A circumplex analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 989-1002.
- Hersch, P. D., & Scheibe, K. E. (1967). Reliability and validity of internal-external control as a personality dimension. *Journal of Consulting Psychology*, 31, 609-613.
- Hunter, J. E., Gerbing, D. W., & Boster, F. J. (1982). Machiavellian beliefs and personality: Construct invalidity of Machiavellianism dimension. *Journal of Personality and Social Psychology*, 443, 1293-1305.
- Kearney, M. J., & Kearney, J. F. (1983). Investigation of sex differences and consistency of factor pattern on the Adult Nowicki-Strickland Internal-External Control Scale. *Journal of Clinical Psychology*, 39, 416-421.
- Latif, D. A. (2000). The relationship between pharmacy students' locus of control, Machiavellianism, and moral reasoning. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 64, 33-37.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2008). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation* (3rd ed.). New York: Erlbaum.
- Lefcourt, H. M. (1976). *Locus of control: Current trends in theory and research*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Lefcourt, H. M. (Ed.). (1981). *Research with the locus of control construct: Vol. 1. Assessment methods*. New York: Academic.
- Lefcourt, H. M. (Ed.). (1983). *Research with the locus of control construct: Vol. 2. Developments and social problems*. New York: Academic.
- Lefcourt, H. M. (Ed.). (1984). *Research with the locus of control construct: Vol. 3. Extensions and limitations*. New York: Academic.
- Lefcourt, H. (1991). Locus of control. In J. P. Robinson, R. S. Shaver, & Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 413-499). New York: Academic.
- Levenson, H. (1974). Activism and powerful others: Distinctions within the concept of internal-external control. *Journal of Personality Assessment*, 38, 377-383.
- MacDonald, A. P. J. (1974). Internal-external locus of control. In J. P. Robinson & P. R. Shaver (Eds.), *Measures of social psychological attitudes* (pp. 169-243). Michigan: Institute for Social Research, University of Michigan.
- Μακιαβέλι, Ν. (1961). *Ο ηγεμόνας* (Μετάφρ. Ν. Καζαντζάκη). Αθήνα: Γαλαξίας. (Η αρχική έκδοση δημοσιεύθηκε το 1531)
- Maroldo, G. L., & Flachmeier, L. C. (1978). Machiavellianism, external control, and cognitive style of American and West German co-ed. *Psychological Reports*, 42, 1315-1317.
- Maroldo, G. K., Flachmeier, L. C. Johnston, L. K., Mayer, J. L., Peter, M. I., Reitan, E. J., & Russell, K. L. (1976). Relationship between Machiavellianism, external control, and cognitive style among college students. *Psychological Reports*, 39, 805-896.
- Miller, A. G., & Minton, H. I. (1969). Machiavellianism, internal-external control and the violation of experimental instructions. *Psychological Record*, 19, 369-380.

- Mudrack, P. E. (1990). Machiavellianism and locus of control: A meta-analytic review. *Journal of Social Psychology, 130*, 125-126.
- Mudrack, P. E., & Mason, E. S. (1995). Extending the Machiavellianism construct: A brief measure and some unexplored relationships. *Journal of Social Behavior and Personality, 10*, 187-200.
- Nachamie, S. (1969). *Machiavellianism in children. The children's Mach scale and the bluffing game*. Unpublished Doctoral Dissertation, Columbia University, New York.
- Nigro, G. (1988). La versione italiana del Kiddie Mach test [Η ιταλική εκδοχή του Kiddie Mach test]. *Bolletino di Psicologia Applicata, 185*, 47-54.
- Nowicki, S. J., & Strickland, B. R. (1973). A locus of control scale for children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 40*, 148-155.
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Paulhus, D. (1983). Sphere-specific measures of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*, 1253-1265.
- Paulhus, D., & Christie, R. (1981). Spheres of control: An interactionist approach to assessment of perceived control. In H. M. Lefcourt (Ed.), *Research with the locus of control construct* (pp. 161-188). New York: Academic.
- Prociuk, T. J., & Breen, L. J. (1976). Machiavellianism and locus of control. *Journal of Social Psychology, 98*, 141-142.
- Richford, M. L., & Fortune, J. C. (1984). The secondary principal's job satisfaction in relation to two personality constructs. *Education, 105*, 17-20.
- Rotter, J. B. (1954). *Social learning and clinical psychology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs, 80*, 1-27.
- Rotter, J. B. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external locus of control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 43*, 56-67.
- Rotter, J. B. (1980). Interpersonal trust, trustworthiness and gullibility. *American Psychologist, 35*, 1-7.
- Rotter, J. B. (1982). *The development and applications of social learning theory: Selected papers*. New York: Praeger.
- Russell, G. W. (1974). Machiavellianism, locus of control, aggression, performance and precautionary behaviour in ice hockey. *Human Relations, 27*, 825-837.
- Sakalaki, M., Kyriakopoulos, G., & Kanellaki, S. (in press). Are social representations consistent with social strategies? Machiavellianism, opportunism and aspects of lay thinking. *Hellenic Journal of Psychology*.
- Shariq, M., & Kureshi, A. (1991). *Relationship of Machiavellianism, value orientation, rigidity, alienation and dominance*. Paper presented at the Annual Conference of the British Psychological Society, Bournemouth, Great Britain.
- Solar, D., & Bruchl, D. (1971). Machiavellianism and locus of control: Two conceptions of interpersonal power. *Psychological Reports, 29*, 1079-1082.
- Stevens, J. P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (4th ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Strickland, B. R. (1989). Internal-external control of reinforcement. In T. Blass (Ed.),

- Personality variables in social behavior* (pp. 219-279). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Strickland, B. R., & Haley, W. E. (1980). Sex differences on the Rotter I-E Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, *39*, 930-939.
- Sutton, J., & Keogh, E. (2000). Social competition in school: Relationships with bullying, Machiavellianism and personality. *British Journal of Educational Psychology*, *70*, 443-456.
- Sutton, J., & Keogh, E. (2001). Components of Machiavellian beliefs in children: Relationships with personality. *Personality and Individual Differences*, *30*, 137-14.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics* (3rd ed.). New York: Harper Collins.
- Veroff, S. (1982). Perceived locus of control and conceptions of interpersonal power. *Psychological Reports*, *49*, 422-428.
- Vleeming, R. G. (1979). Machiavellianism: A preliminary review. *Psychological Reports*, *44*, 295-310.
- Vleeming, R. G. (1984). The nomothetical network of a Machiavellianism scale. *Psychological Reports*, *54*, 617-618.
- Ward, E. A. (1994). Construct validity of need for achievement and locus of control scales. *Educational and Psychological Measurement*, *54*, 983-982.
- Weinfurt, K. P. (1995). Multivariate analysis of variance. In L. G. Grimm & D. R. Yarnold (Eds.), *Reading and understanding multivariate statistics* (pp. 245-276). Washington, DC: American Psychological Association.
- Wolf, T. M., Hunter, S. M., Webber, L. S., & Berenson, G. S. (1981). Self-concept, locus of control, goal blockage, and coronary-prone behavior pattern in children and adolescents: Bogalusa heart study. *Journal of General Psychology*, *105*, 13-26.
- Wrightsman, L. S., Jr., & Cook, S. W. (1965). Factor analysis and attitude change. *Peabody Papers in Human Development*, *3*(2).
- Yong, F. L. (1992). Self-concept, locus of control, and Machiavellianism of ethnically diverse middle school students who are gifted. *Roeper Review*, *16*, 192-194.
- Zenkel, S., & Wolfgang, A. L. (1982). Relationship of Machiavellianism and locus of control to preferences for leisure activity by college men and women. *Psychological Reports*, *50*, 583-586.
- Zuckerman, M., & Gerbasi, K. C. (1977). Dimensions of the I-E scale and their relationships to other personality measures. *Educational and Psychological Measurement*, *37*, 159-175.

MACHIAVELLIAN BELIEFS AND LOCUS OF CONTROL IN GREEK CHILDREN: A RELATIONSHIP THAT NEEDS RE-EXAMINATION

Demetrios S. Alexopoulos & Helen Koukli
University of Patras, Greece

Abstract: The aim of the present study was to investigate the relationship between Machiavellianism and locus of control in Greek children. Machiavellianism was measured with the Kiddie Mach Scale and locus of control with the Nowicki-Strickland Locus of Control Scale for Children. The sample consisted of 525 pupils (276 boys, 249 girls) from 9 to 12 years of age. Principal Components Analysis was performed on both scales. The Kiddie Mach Scale yielded four factors: Dishonesty, Negative Characteristics, Untruthfulness, and Manipulation, whereas from the Nowicki-Strickland Locus of Control Scale one factor was extracted: External Locus of Control. No gender differences were found in external locus of control. On the contrary, there were significant gender differences as regards the overall score of Machiavellianism as well as its factors. Specifically, the boys scored higher than the girls in all factors, except for the factor Negative Characteristics. A significant main effect of external locus of control was found on the factors of Machiavellianism as well as on its overall score.

Key words: Gender differences, Locus of control, Machiavellianism.

Address: Demetrios S. Alexopoulos, 17 Trion Ierarchon St., Kessariani, 161 22 Athens, Greece. E-mail: dalexope1@ath.forthnet.gr